

Sygn. akt IV CSK 481/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 grudnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący)

SSN Anna Kozłowska (sprawozdawca)

SSN Karol Weitz

w sprawie z powództwa D. W.

przeciwko W. A. S.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 19 grudnia 2019 r.,

skargi kasacyjnej pozwanego

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 25 stycznia 2018 r., sygn. akt I ACa [...],

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

W sprawie z powództwa D. W. przeciwko W. S. o wykonanie zapisu przez zapłatę kwoty 180.000 zł z odsetkami od 7 sierpnia 2013 r., Sąd Okręgowy w R. wyrokiem z dnia 14 grudnia 2016 r. zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 97.028 zł z odsetkami za opóźnienie od dnia uprawomocnienia się wyroku, oddalił

w pozostałej części powództwo i orzekł o kosztach procesu i sądowych. W motywach rozstrzygnięcia Sąd Okręgowy ustalił, że E. W. S., matka pozwanego i babka powoda, testamentem sporządzony w formie aktu notarialnego, do całości spadku powołała pozwanego i zobowiązała go do dokonania spłat: na rzecz córki M. P. w kwocie 5000 zł, na rzecz drugiego syna, D. S., w kwocie 1000 zł, a na rzecz powoda, syna M. P. - w formie kupna na jego rzecz lokalu mieszkalnego o powierzchni użytkowej ok. 50 m², wyposażonego w instalacje wodną, kanalizacyjną, c.o., w G. lub na terenie tego powiatu, po osiągnięciu przez powoda 21 roku życia. E. W. S. zmarła 23 lutego 2003 r.; zgodnie z treści prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku z dnia 31 stycznia 2004 r. spadek po niej nabył pozwany w całości. Otwarcia i ogłoszenia testamentu E. W. S. Sąd Rejonowy w G. dokonał w dniu 31 lipca 2003 r.

Pozew o wykonanie zapisu przez zapłatę 180.000 zł powód wniósł w dniu 8 października 2013 r. Pozwany toku procesu domagał się, zgodnie z art. 1003 k.c., zmniejszenia zapisu w związku z wypłaceniem zachowku M. P., matce powoda, w kwocie 47.692,83 zł, zasądzonej od niego wyrokiem z dnia 17 grudnia 2010 r., wydanym na skutek jej powództwa wytoczonego w dniu 14 sierpnia 2007 r. W odpowiedzi na żądanie pozwanego zmniejszenia zapisu, powód powołał się na przedawnienie takiego roszczenia.

Sąd Okręgowy na podstawie opinii biegłego ustalił wartość zapisu na kwotę 137.183 zł, wartość spadku aktualną na datę swego wyrokowania na kwotę 321.240 zł, a wartość wypłaconego przez pozwanego zachowku na kwotę 53.540 zł. Decydując o zasądzeniu na rzecz powoda kwoty 97.028 zł, uznał za uzasadnione żądanie zmniejszenia zapisu. Z powołaniem się na treść art. 1007 § 1 k.c. wskazał, że roszczenie z tego tytułu przedawnia się w terminie lat pięciu licząc od ogłoszenia testamentu. Biorąc pod uwagę datę ogłoszenia testamentu E. W. S. - 31 lipca 2003 r., bieg pięcioletniego terminu przedawnienia zakończyłby się 31 lipca 2008 r., ale został przerwany przez wszczęcie postępowania o stwierdzenie nabycia spadku a następnie przez powództwo M. P. o zachówek. Uwzględniając treść art. 1004 § 1 k.c. i proponowany w doktrynie mechanizm zmniejszania zapisu (przez umieszczenie w liczniku wartości zapisu a w mianowniku wartości spadku po odjęciu zapisu i przez pomnożenie uzyskanego wyniku o kwotę zachowku), Sąd

Okręgowy ustalił, że zapis należny powodowi podlega pomniejszeniu o 40.155 zł, stąd na jego rzecz należało zasądzić kwotę 97.028 zł (137.183 zł minus 40.155 zł).

Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 25 stycznia 2018 r. oddalił apelację pozwanego, a z apelacji powoda zmienił zaskarżony wyrok w części oddalającej powództwo w ten sposób, że odsetki od kwoty 97.028 zł zasądził od dnia 16 grudnia 2016 r. oraz zasądził na rzecz powoda dalszą kwotę 40.155 z odsetkami za opóźnienie od 16 grudnia 2016 r. i orzekł o kosztach procesu. Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę na dokonaną z dniem 23 października 2011 r. przez art. 1 pkt 20 ustawy z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r., Nr 85, poz. 458) zmianę m.in. art. 1007 § 1 k.c. w zakresie terminu przedawnienia roszczeń w nim wymienionych i wskazał, że zgodnie z art. 8 tej ustawy, do roszczeń, o których mowa w art. 1007, powstałych przed dniem wejścia jej w życie i w tym dniu jeszcze nie przedawnionych, stosuje się przepisy tego artykułu w brzmieniu nadanym ustawą zmieniającą - co w okolicznościach rozpoznawanej sprawy oznaczało, że do roszczenia pozwanego o zmniejszenie zapisu zastosowanie miał trzyletni termin przedawnienia. Jako błędny ocenił pogląd Sądu Okręgowego, że bieg tego terminu uległ przerwaniu na skutek złożenia wniosku o stwierdzenie nabycia spadku i na skutek pozwu M. P. o zachówek, i wskazał, że w chwili zgłoszenia przez pozwanego żądania redukcji zapisu, co nastąpiło w piśmie procesowym z dnia 7 stycznia 2014 r., trzyletni termin przedawnienia liczony od daty ogłoszenia testamentu dawno upłynął.

Sąd Apelacyjny rozważył nadto, czy zasądzenie na rzecz powoda wyższej kwoty nie narusza uregulowania wynikającego z art. 998 § 1 i 1005 § 1 k.c. W związku z tym wskazał, że z niekwestionowanych przez strony danych dotyczących wartości spadku i zapisu wynikało, że udział pozwanego w spadku wynosi 107.080 zł, stąd też nadwyżka przypadającego mu majątku spadkowego ponad wartość udziału wynosi 214.160 zł. Oznaczało to, że po odjęciu kwoty ostatecznie zasądzonej, pozwanemu pozostaje 76.977 zł, a więc kwota przewyższająca należny mu zachówek.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego pozwany zarzucił naruszenie art. 1004 § 1 w związku z art. 998 § 1 k.c. przez niewłaściwe obliczenie

zmniejszenia wartości zapisu oraz naruszenie art. 1007 § 1 w związku z art. 123 k.c. przez brak przyjęcia, że pozew M. P. o zachówek przerwał bieg przedawnienia roszczenia o zmniejszenie zapisu. Skarżący zarzucił również naruszenie art. 5 k.c.

We wnioskach kasacyjnych skarżący domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania ewentualnie uchylenia zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zmniejszenie zapisów zwykłych i poleceń, o czym stanowią art. 1003-1006 k.c. ma na celu rozłożenie ciężaru wypłaty zachowku pomiędzy spadkobiercę i zapisobiercę. Sposób zmniejszenia może wynikać z treści testamentu, a przy braku takiego rozrządzenia, redukcja zapisów i poleceń następuje proporcjonalnie w stosunku do ich wartości. Sposoby obliczania sumy, o jaką należy zmniejszyć zapis zwykły lub polecenie są prezentowane w doktrynie i jedną z proponowanych metod zastosował Sąd pierwszej instancji, przyjmując, że żądanie pozwanego zredukowania zapisu powoda nie uległo przedawnieniu. Stanowisko to trafnie zakwestionował Sąd Apelacyjny. Uprawnienia związane z zachowkiem to jest roszczenie o zachówek i o redukcję zapisów i poleceń mają charakter majątkowy i w art. 1007 k.c. zostały poddane jednolitemu, trzy-, a obecnie pięcioletniemu, przedawnieniu jako roszczenia. We wszystkich innych kwestiach dotyczących tych uprawnień stosuje się reguły przedawnienia wynikające z zasad ogólnych kodeksu cywilnego. Oznacza to, że bieg ich przedawnienia może ulec przerwaniu, m. in. przez każdą czynność przed sądem lub innym organem powołanym do rozpoznawania spraw lub egzekwowania roszczeń danego rodzaju albo przed sądem polubownym, przedsięwziętą bezpośrednio w celu dochodzenia lub ustalenia albo zaspokojenia lub zabezpieczenia roszczenia (art. 123 § 1 pkt 1 k.c.).

Pozwany w skardze kasacyjnej twierdzi, że bieg przedawnienia przysługującego mu roszczenia o zmniejszenie zapisu został przerwany, wiąże z jedną tylko czynnością, mianowicie z wniesieniem przez matkę powoda, M. P., pozwu o należny jej zachówek. Z treści art. 1007 § 1 k.c. wprost wynika, że bieg terminu roszczeń wymienionych w tym przepisie, a więc i o zmniejszenie zapisów, rozpoczyna się z dniem ogłoszenia testamentu. Ponieważ testament E. W. S.

został ogłoszony w dniu 31 lipca 2003 r., to trzyletni (obowiązujący do 22 października 2011 r.) termin przedawnienia roszczenia o zmniejszenie zapisu upłynął z dniem 31 lipca 2006 r. M. P. pozew w swojej sprawie wniosła 14 sierpnia 2007 r., a więc po upływie terminu przedawnienia roszczenia powoda, w związku z tym czynność ta, chociażby tylko z tej przyczyny, była prawnie obojętna. Zasadą jest, że o żadnej przerwie biegu przedawnienia nie można mówić, skoro przedawnienie już nie biegnie, a nie biegnie dlatego, że terminu przedawnienia już upłynął. Dodać jednak też trzeba, że pozew M. P. przeciwko skarżącemu, o zapłatę należnego jej zachowku, nie mógł być poczytany za czynność przedsięwziętą bezpośrednio w celu ustalenia roszczenia powoda o redukcję zapisu. Przerwanie przedawnienia następuje, co do zasady, tylko pomiędzy stronami postępowania, jeżeli z istoty łączącego je stosunku prawnego wynika, że są materialnie zobowiązane lub uprawnione. Przerwanie następuje w podmiotowych i przedmiotowych granicach czynności podjętej przez wierzyciela, dotyczy tego roszczenia, które jest zabezpieczone, dochodzone, ustalone lub egzekwowane, jest skuteczne przeciwko osobie, wobec której kieruje się czynność i z korzyścią na rzecz osoby dokonującej czynności.

Ponadto, wyrok wydany w sprawie o zachówek nie kształtował sytuacji prawnej powoda w sposób sugerowany w skardze kasacyjnej, to jest, że jako spadkobierca zobowiązany do wykonania zapisu przed uwzględnieniem powództwa o zachówek nie miał interesu (*ad verbum*: „nie ma uzasadnienia”) w wystąpieniu z roszczeniem o zmniejszenie zapisu i takie powództwo byłoby przedwczesne (*ad verbum*: „podlegałoby oddaleniu jako niczym nieuzasadnione”). Sytuację prawną spadkobiercy kształtują przepisy ustawy, jak również, jak w sprawie niniejszej, treść testamentu, stąd też skuteczna realizacja przysługującego spadkobiercy roszczenia o zmniejszenie zapisu jest uzależniona tylko od kształtu tej sytuacji, a więc takiej, z której wynika, że ma on obowiązek zaspokojenia długów spadkowych w postaci zachowku i zapisu. Oczywiście, nie można wykluczyć sytuacji, które będą uzasadnić przyjęcie, że przedawnienie roszczenia o redukcję zapisu nie biegnie (podobnie jak i przedawnienie roszczenia o zachówek, na co wskazuje liczne orzecznictwo), ale nie ma podstaw do przyjęcia, że w okolicznościach rozpoznawanej sprawy taka sytuacja wystąpiła.

Przydanie uprawnieniu spadkobiercy do żądania zmniejszenia zapisu charakteru roszczenia oznacza, że, co do zasady, powinno być ono zrealizowane w procesie. Przyjmuje się jednak, że może być ono zrealizowane również przez podniesienie zarzutu, gdy spadkobierca zostanie pozwany o wykonanie zapisu. Zważywszy, że uprawnienie to ustawodawca poddał regułom przedawnienia roszczeń, żądanie zmniejszenia zapisu będzie w procesie o wykonanie zapisu skuteczne wówczas, gdy termin przedawnienia tego roszczenia jeszcze nie upłynął, a gdy upłynął - wówczas, gdy powód nie podniesie zarzutu przedawnienia, upływu terminu przedawnienia sąd nie uwzględni bowiem z urzędu.

W okolicznościach rozpoznawanej sprawy, powód, w odpowiedzi na żądanie pozwanego redukcji zapisu, podniósł zarzut przedawnienia tego roszczenia, wobec czego Sąd nie miał podstaw do stosowania art. 1005 § 1 k.c. Trafnie jednak odniósł się do uregulowania z art. 998 § 1 k.c. Przepis ten ustala górną granicę odpowiedzialności wymienionego w nim spadkobiercy z tytułu zapisów i poleceń. To ustawowe ograniczenie odpowiedzialności osoby uprawnionej do zachowku za zapisy i polecenia a także za zachowki innych uprawnionych sąd ma obowiązek uwzględnić zawsze, niezależnie od tego, czy zostanie podniesiony stosowny zarzut. Dodać też trzeba, że górna granica odpowiedzialności przewidziana w art. 998 i art. 999 k.c. nie jest wspólną granicą dla długów, o których mowa w tych przepisach. Wartość nadwyżki wyznacza granicę odpowiedzialności za każdy dług z osobna, a nie łącznie. W razie równoległej odpowiedzialności spadkobiercy za zapisy (polecenia) i za zachowek może się zdarzyć, że jego łączna odpowiedzialność z tych tytułów przekroczy wartość nadwyżki, o której mowa, aż do wyczerpania czystej wartości spadku.

Z ustaleń Sądu Apelacyjnego wynikało, że kwota z tytułu zapisu zasądzona na rzecz powoda nie przekracza kwoty ustalonej z uwzględnieniem ograniczenia odpowiedzialności skarżącego określonej w art. 998 § 1 k.c.

Powołanie się przez skarżącego na uszczerbek jaki spowoduje w jego majątku konieczność uiszczenia zasądzonej kwoty nie stanowi przekonującego uzasadnienia zarzutu naruszeniu art. 5 k.c.

Zważywszy na powyższe, Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.).

jw